

Kolme vuosikymmentä samettivallankumouksesta

Julkaistu 23.11.2019 TS:ssa otsikolla "Historiallisten perinteiden voimaa ei saa aliarvioida"
(nettiversiossa näkyy myös oma otsikkoni)

Tällä viikolla tulee kuluneeksi kolme vuosikymmentä Tšekkoslovakian samettivallankumouksesta. Se oli itäisen Keski-Euroopan vuoden 1989 murrosliikkeistä lyhytkestoisin, vain kymmenkunta päivää (17.-27.11.), ja kenties kaunein. Sen symboliksi nousivat kynttilät, kynttilämeren edessä istuvat nuoret Prahan Václavin aukiolla, miltei seesteinen jännittyneisyys.

Reaalisosialismin rauhanomainen häviö Euroopassa sinetöityi. Loppunäytös, Romanian väkivaltainen vallankumous kuukautta myöhemmin, jäi ainoaksi traagiseksi tapahtumaksi tuon vuoden poliittisessa murrosketjussa.

Nykytulkinnot itäisen Keski-Euroopan todellisuudesta tuntuvat olevan kaukana seesteisyydestä, ainakin jos kuuntelee liberaaleja näkemyksiä. Demokratian murtumista monessa maassa, erityisesti Unkarissa ja Puolassa, pelätään aidosti. Ajatellaan pettyneinä, että näiden maiden asukkaat eivät oppineetkaan elämään uudessa vapaudessaan.

Tilannekuvausten ei tarvitsisi olla näin negatiivisia. Kokonaiskehitys alueella on ollut monessa suhteessa positiivinen. Talouden tunnusluvut ovat tällä vuosituhannella näyttäneet paremmilta kuin monessa muussa Euroopan kolkassa. Pääkaupungeista on tullut dynaamisia uuden yritystoiminnan mahdollistajia. Kun verrataan itäisen ja eteläisen Euroopan selviytymistä talouskriiseistä, voi olla, että idässä on ollut siihen enemmän keinoja, historian opettamaa valmiutta omien toimintatapojen uudelleen arviointiin.

Ja vaikka kansallismielinen konservatismi toki hallitsee merkittävää osaa näistä maista, oppositioliikkeet ovat silti toistuvasti osoittaneet voimaansa. Saavutetun vapauden perintö vaikuttaa, demokraattinen kulttuuri on olemassa.

Tulkinnoissa usein myös aliarvioidaan kahta oleellista seikkaa.

Ensinnäkin vuoden 1989 vallankumoukset kumpusivat vapaudenkaipuusta, mutta vapauden muodot olivat ja ovat moninaiset. Vapaus voi määrittyä vapautena toisen haitallisesta vaikutuksesta. Se voi olla onnellisuutta uusien kulutusmahdollisuuksien edessä, valinnanvapautta itsensä kehittämisessä. Tai vain luottamusta yhteiskunnallisiin instituutioihin.

Vapaus oli ja on myös normaaliutta, vapautta elää aivan tavallisesti ilman poliittisen järjestelmän jatkuvaa asioihin puuttumista, omiin arvoihin ja omiin traditioihin uskoen. Juuri tätä kaikkein arkipäiväisintä vapauden muotoa pitäisi enemmän ajatella arvioidessamme nyky-Eurooppaa.

Toiseksi, emme saisi aliarvioida historiallisten perinteiden voimaa ja arvojärjestelmien pysyvyyttä. Ei voida olettaa, että yhteiskunnan koko arvomaailma menee uusiksi poliittisen järjestelmän muuttuessa tai kun tavoitellaan jäsenyyttä Euroopan unionissa. Kansallinen ylpeys, vaikkapa entisestä suurvalta-asemasta, vääjäämättä vaikuttaa ihmisten käyttäytymiseen. Kulttuurin syvärakenteiden muuttaminen voi viedä vuosikymmeniä.

Kun näihin kahteen seikkaan vielä liitetään sellaisia ongelmia kuin odotusten ja saavutusten välinen kulu, luovan nuoren väestön massamaastamuutto sekä kasvavat elintasoerot niin rikkaiden ja

köyhien kuin kaupunkien ja maaseudun välillä, ei viimeisten vuosien demokratiaa haastavaa kehitystä Unkarissa ja Puolassa ja joissain muissakin maissa voida pitää yllättävänä.

Ja näin meidän, jotka haluamme puolustaa liberaalia demokratiaa, pitää myös ymmärtää ja arvostaa tätä kehityskulkujen erilaisuutta. Jos emme arvosta, on vaarana, että mielipiteet ja näkemykset entisestään kärjistyvät puolin ja toisin.

Tämä ei tietenkään merkitse, etteikö meidän pitäisi suhtautua kriittisesti moniin kehityskulkuihin näissä maissa. Oikeuslaitosta tai viestinnän vapautta ei saa demokratiassa kuristaa. Pitää vakavasti miettiä, miten puolustaa demokratiaa, miten se voi puolustaa itse itseään.

Vaihtoehtoja puolustamiselle on. Ei ole välttämättä turvauduttava niin sanottuun militanttiin demokratiaan, "väärin" mielipiteiden ja niiden kannattamisen poissulkemiseen. Saksahan kielsi poliittiset äärijärjestöt jo 1950-luvulla.

Poissulkemisen sijasta vahva sosiaalisten ja demokraattisten rakenteiden tukeminen ja jatkuva yhteinen puntarointi, argumentteihin perustuva näkemystenvaihto, voi olla tehokkaampi tapa edistää demokratian arvoja. EU:ssa pitäisi yrittää jalostaa tällaista puntaroivuuden mentaliteettia.

Tämä saattaa vaatia myös omien läntisten arvojemme uudelleen valaisua. Ehkemme kyllin osaa tunnistaa vapauttamme.

Henri Vogt

Kansainvälisen politiikan professori, Turun yliopisto